

Assessment and Simulation of Air flow Pattern and Particle Dispersion with Computational Fluid Dynamics Method in a Pharmaceutical Industry

Rasoul Yarahmadi¹, Zabiollah Damiri^{2,*}

¹ Associate Professor, Department of Occupational Health, Occupational Health Research Center, School of Public Health, Iran University of Medical Sciences, Tehran, Iran

² MSc, Iran University of Medical Sciences, Tehran, Iran

* Corresponding Author: Zabiollah Damiri, Iran University of Medical Sciences, Tehran, Iran. Email: Zabiollah.damiri@gmail.com

Received: 30/05/2017

Accepted: 25/09/2017

How to Cite this Article:

Yarahmadi R, Damiri Z. Assessment and Simulation of Air flow Pattern and Particle Dispersion with Computational Fluid Dynamics Method in a Pharmaceutical Industry. *J Occup Hyg Eng*. 2017; 4(3): 8-16. DOI: -----

Abstract

Background and Objective: Cleanroom is a tightly enclosed environment where airborne particles are under control and is a necessary environment in pharmaceutical industries to produce quality products. Hence, we sought to assess and simulate particle dispersion and track particles in a cleanroom by computational fluid dynamics (CFD) method in a pharmaceutical industry.

Materials and Methods: This experimental study was conducted in 2015 in a pharmaceutical industry. We evaluated particle concentration and number in the cleanroom according to ISO 14644 – 3 standard. In addition, air flow pattern and particle dispersion in the cleanroom with cleanliness class of C was simulated based on CFD.

Results: The results showed that the path of particle movement and distribution and dispersion of particles in the cleanroom are completely dependent on flow shape and the pattern of air flow in the cleanroom. Furthermore, the simulation results showed that wall return had efficiency of higher than 70% for particle sizes of 0.5 and 5 microns.

Conclusion: Equipment and tools existing in the cleanroom affect the air flow pattern, and in turn, particle removal efficiency. Moreover, particle dispersion simulation in the cleanroom illustrated that air flow pattern exerts the highest impact on particle removal in cleanrooms.

Keywords: Air Flow Pattern; Cleanroom; Particle Dispersion; Simulation

ارزیابی و شبیه‌سازی الگوی جریان و پراکنش ذرات با تکنیک CFD در اتاق پاک یک صنعت دارویی

رسول یاراحمدی^۱، ذبیح‌اله دمیری^{۲*}

^۱ دانشیار، گروه مهندسی بهداشت حرفه‌ای، عضو مرکز تحقیقات بهداشت کار، دانشکده بهداشت، دانشگاه علوم پزشکی ایران، تهران، ایران

^۲ کارشناس ارشد، دانشگاه علوم پزشکی ایران، تهران، ایران

* نویسنده مسئول: ذبیح‌اله دمیری، دانشگاه علوم پزشکی ایران، تهران، ایران.

ایمیل: Zabiolah.damiri@gmail.com

چکیده

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۶/۰۳/۰۹

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۶/۰۷/۰۳

تمامی حقوق نشر برای دانشگاه علوم پزشکی همدان محفوظ است.

سابقه و هدف: اتاق پاک، محیطی کاملاً محصور است که در آن غلظت ذرات هوا برودت تحت کنترل می‌باشد و یک محیط ضروری در صنعت داروسازی برای تولید محصولات باکیفیت است. در این ارتباط هدف از پژوهش حاضر، شبیه‌سازی الگوی جریان و همچنین ارزیابی و شبیه‌سازی پراکنش و ردیابی ذرات در اتاق پاک با استفاده از تکنیک دینامیک سیالات محاسباتی در یک صنعت دارویی می‌باشد.

مواد و روش‌ها: پژوهش حاضر یک پژوهش تجربی- کاربردی است که در سال ۱۳۹۴ در یک صنعت دارویی انجام شد. روش انجام کار در این پژوهش، تعیین غلظت و تعداد ذرات در اتاق پاک بر اساس استاندارد ISO ۱۴۶۴۴-۳ بود. همچنین الگوی جریان و پراکنش ذرات در اتاق پاک با کلاس پاکیزگی C با استفاده از تکنیک دینامیک سیالات محاسباتی نیز شبیه‌سازی گردید.

یافته‌ها: نتایج نشان داد که مسیر حرکت ذرات و چگونگی توزیع و پراکنش آن‌ها در اتاق پاک به‌طور کامل تابع شکل جریان و الگوی جریان هوا در اتاق پاک می‌باشد. نتایج حاصل از شبیه‌سازی ذرات در اتاق پاک نیز حاکی از آن بود که خروجی‌های دیواری دارای راندمان بالای ۷۰ درصد در حذف ذرات ۰/۵ و ۵ میکرون می‌باشد.

نتیجه‌گیری: نتایج پژوهش حاضر نشان داد که وجود ابزار و تجهیزات موجود در اتاق پاک بر الگوی جریان هوا و در نهایت بر راندمان حذف ذرات در اتاق پاک تأثیر می‌گذارد. همچنین، نتایج حاصل از شبیه‌سازی پراکنش ذرات در اتاق پاک بیانگر آن بود که الگوی جریان هوا بیشترین تأثیر را بر حذف ذرات در اتاق پاک بر جای می‌گذارد.

واژگان کلیدی: اتاق پاک؛ الگوی جریان؛ پراکنش ذرات؛ شبیه‌سازی

مقدمه

اولیه در مورد آلودگی داخل محیط‌ها به دلیل ضعف در پایش‌ها ناقص می‌باشد؛ اما برآورد می‌شود که آلودگی داخلی یک مسئله جدی در کشورهای در حال توسعه باشد. تراکم آلاینده‌های داخلی در کشورهای توسعه‌یافته، مشابه با تراکم آلاینده‌های خارجی است [۱].

امروزه اهمیت هوای پاک در محیط‌های کار صنعتی به‌خوبی شناخته شده است و کنترل آلاینده‌ها در تمامی صنایع برای حفظ سلامتی کارکنان و محیط زیست یکی از مهم‌ترین اهداف ایمنی و بهداشتی می‌باشد. به‌طور کلی، بسیاری از صنایع مدرن به محیط‌هایی بدون آلودگی به ذرات و باکتری نیاز دارند که

یکی از دستاوردهای مهم انسان در سال‌های اخیر، رشد سریع صنایع مختلف و گسترش ساخت مواد شیمیایی گوناگون بوده است [۱]. آلاینده‌های شیمیایی محیط کار شامل: گازها، بخار و ذرات معلق جامد و مایع می‌باشد که هریک از این مواد دارای خطرات خاص بوده و زیان حاصل از آن‌ها بسته به نوع ماده شیمیایی، راه ورود، طول مدت تماس و تراکم آن‌ها متفاوت می‌باشد. مواجهه بیش از حد مجاز با این مواد در محیط کار می‌تواند منجر به مسمومیت‌ها و بیماری‌های مختلفی گردد [۲]. آلودگی هوا یک معضل مهم بهداشتی در کشورهای توسعه‌یافته و یا در حال توسعه است. اگرچه اطلاعات

این محیطها توسط اتاق پاک فراهم می شود. محصولاتی که در شرایط غیرتمیز تولید می شوند، اغلب آلوده شده و خاصیت خود را از دست می دهند و ممکن است خطراتی را برای انسان به همراه داشته باشند [۴].

اتاق های پاک دارای انواع مختلفی هستند و بر اساس میزان و نحوه جریان هوا در داخل محیط تمیز به گروه ها و کلاس های متفاوتی طبقه بندی می شوند. انتخاب نوع و سطح تمیزی یک اتاق تمیز به کاربرد مورد نظر و میزان حساسیت مواد تولیدی در این فضاها بستگی دارد [۵]. اتاق پاک، فضاهای پاکیزه ای را ایجاد می کند که به کاربر اجازه می دهد به دور از عوامل مزاحم و مداخله کننده، فرایند مورد نظر خود را با اطمینان انجام دهد و محصولی باکیفیت و با کارایی مناسب تولید نماید. به کارگیری اتاق پاک از دو جهت ضرورت دارد. یکی در مواردی است که حضور ذرات بی جان چون گرد و غبار مشکل ایجاد می کند. در این شرایط حتی ممکن است ذراتی با ابعاد کمتر از میکرون، کارایی محصول یا چرخه عمر را کاهش دهد. میکروالکترونیک، نانو تکنولوژی و صنایع هوافضا از جمله صنایعی هستند که این نیاز را بیشتر از دیگران احساس می کنند. ضرورت دیگر اتاق پاک در شرایطی است که حذف ذرات حمل کننده میکروب ها اهمیت دارد. بیوتکنولوژی و صنایع دارویی نوین از جمله سیستم های داروسازی کاملاً پیشرفته از جمله نیازمندان اصلی اتاق ها و فضاهای تمیز از این منظر محسوب می شوند [۶].

اتاق های پاک به دلیل نحوه تهویه شان به دو نوع عمده تقسیم می شوند که عبارت هستند از: اتاق های پاک دارای تهویه متعدد یا مغشوش و جریان هوای یک طرفه. جریان آرام، جریانی است که در آن سیال به طریقی منظم و در مسیرهای مشخص حرکت می کند [۷]. در جریان توربولانسی، توده هوای ورودی به اتاق دارای سرعت های متفاوت و جهت های مختلف می باشد. ذرات موجود در هوا از طریق گردش در جهت های متفاوت خارج می شوند و آلودگی های گازی از طریق رقیق سازی کنترل می گردند [۸].

دینامیک سیالات محاسباتی (Computational Fluid Dynamics) یکی از شاخه های مکانیک سیالات است که از روش های عددی و الگوریتم برای حل و تجزیه و تحلیل مسائلی که شامل جریان هوا می باشند، استفاده می نماید [۹]. با استفاده از تکنیک CFD می توان تمام متغیرهای میدان جریان را به صورت کامل توصیف نمود و تعداد زیادی از فرایندهای مربوط به جریان سیال را به طور همزمان مورد مطالعه قرار داد؛ بنابراین می توان مسائل کاملاً پیچیده را با استفاده از تکنیک CFD شبیه سازی نمود. شبیه سازی با استفاده از تکنیک CFD دارای این مزیت است که می توان اطلاعات ارزشمندی را درباره رفتار جریان بدون انجام آزمایش به دست آورد [۱۰].

در سال ۲۰۱۰ پژوهشی با عنوان "تاثیر ترتیبات و چیدمان تهویه در حذف ذرات در اتاق های پاک با نسبت پوشش تجهیزات مختلف" توسط Yun Chun Tung و همکاران انجام شد. هدف از این پژوهش بررسی تاثیر چیدمان خروجی های سقفی، دیواری و سقفی چهار راهه در توزیع جریان هوا و سرنوشت ذرات در اتاق پاک با نسبت پوشش تجهیزات مختلف (۳۸، ۶۰ و درصد) بود. در این پژوهش دینامیک سیالات محاسباتی (CFD) برای تجزیه و تحلیل و مقایسه تاثیر ترتیبات سه تهویه در غلظت ذرات با اندازه های مختلف (قطر ۰/۱-۱۰ میکرومتر) در اتاق های پاک استفاده شد. نتایج حاصل از این پژوهش نشان داد که نرخ حذف ذرات برای اتاق های پاک به طور قابل توجهی با تجهیزات و مساحت پوشش داده شده توسط تجهیزات، طراحی تهویه و اندازه ذرات در ارتباط است [۱۱].

در پژوهش دیگری Kuehn به بررسی الگوی جریان هوا و آلودگی ذرات در یک اتاق پاک پرداخت. وی در این پژوهش ویژگی های الگوی جریان هوا و غلظت ذرات را در اتاق پاک به صورت تئوری شبیه سازی نمود و به این نتیجه دست یافت که غلظت ذرات موجود در اتاق پاک به مقدار بسیار زیادی به الگوی جریان هوای اتاق پاک وابسته می باشد [۱۲]. از سوی دیگر، در سال ۲۰۱۳ پژوهشی با عنوان "کاربرد CFD در طراحی اتاق های پاک" توسط Chang و همکاران انجام شد. آن ها در این پژوهش به شبیه سازی الگوی جریان و مقایسه توزیع جریان در خروجی و توزیع کننده سقفی و خروجی های دیواری در اتاق های پاک پرداختند و گزارش کردند که خروجی های دیواری، راندمان بالاتری در حذف ذرات دارند؛ زیرا جریان گردابی و چرخش ایجاد شده در آن ها کمتر بوده است [۱۳]؛ بنابراین الگوی جریان هوا در اتاق های پاک یکی از پارامترهای مهمی است که در غلظت ذرات و توزیع آلودگی نقش دارد. در این راستا لازم است جریان هوا به طور دقیق الگوسازی شود که این امر نیازمند صرف زمان و هزینه می باشد و این احتمال وجود دارد که به طور دقیق رخ ندهد؛ به همین دلیل برای الگوسازی جریان هوا از دینامیک سیالات محاسباتی (CFD) استفاده می گردد [۹]. با توجه به مطالب ذکر شده، هدف از پژوهش حاضر ارزیابی غلظت ذرات در اتاق پاک، شبیه سازی الگوی جریان هوا، تعیین پراکنش و ردیابی مسیر حرکت ذرات در داخل اتاق پاک با استفاده از نرم افزار CFD می باشد.

مواد و روش ها

در این پژوهش الگوی جریان هوا در اتاق های پاک و غلظت ذرات هوا بر د موجود در اتاق پاک مطابق با روش ISO-۱۴۶۴۴ مورد بررسی قرار گرفت. تجهیزات مورد استفاده در پژوهش عبارت بود از:

$$N_L = \sqrt{A} \quad (۱)$$

N_L : حداقل نقاط نمونه‌برداری
A: مساحت اتاق پاک یا محیط کنترل‌شده (بر حسب متر مربع)

نمونه‌ها در سراسر اتاق پاک و در ارتفاعی که کار انجام می‌گشت، تهیه شدند [۱۵، ۱۶].

در پژوهش حاضر یک اتاق پاک مربوط به کلاس‌های پاکیزگی C مورد بررسی قرار گرفت که هندسه آن‌ها به صورت ۲ بعدی رسم گردید. این اتاق پاک دارای ۴ ورودی و ۲ خروجی جریان هوا می‌باشد. در اتاق پاک مورد بررسی دو دستگاه وجود دارد که در ساخت هندسه در گمبیت (Gambit) به عنوان دیوار در نظر گرفته شده است.

توزیع‌کننده‌های هوا در سقف قرار دارند و هوا را به صورت توربلانت وارد اتاق پاک می‌کنند. خروجی هوا نیز بر روی دیوار و در فاصله ۲۰ سانتی‌متری از کف اتاق پاک قرار دارد و هوای داخل اتاق پاک را به سمت بیرون هدایت می‌کند. پس از شبیه‌سازی ذرات با توجه به نتایج خروجی نرم‌افزار CFD، میزان راندمان حذف ذرات در اتاق پاک معادل ۵ و ۰/۵ مشخص گردید. در شبیه‌سازی با نرم‌افزار CFD مشاهده شد که ذرات به دام افتاده (Trap) ذراتی هستند که در اثر برخورد به دیوارها و کف اتاق پاک در آنجا تنه‌نشین شده‌اند؛ ذرات معلق (Suspended) ذراتی هستند که در جریان‌های گردابه به دام افتاده‌اند و نمی‌توانند از اتاق پاک خارج شوند و در آنجا معلق می‌باشند؛ ذرات خروجی (Escaped) ذراتی هستند که توسط جریان هوا از اتاق پاک خارج می‌گردند. در نهایت با توجه به دو پارامتر فوق (ذرات معلق و ذرات خروجی از اتاق پاک) و مشخص‌بودن تعداد کل ذرات ورودی به اتاق پاک، بر اساس رابطه ۲ راندمان حذف ذرات در اتاق پاک مشخص گردید [۱۱].

$$Efficiency (Escaped Ratio) = \frac{\text{کل ذرات خارج شده (Escaped Particle)}}{\text{کل ذرات رها شده (Numbers of Released Particle)}} \quad (۲)$$

اتاق پاک تاثیرگذار باشد.

در این پژوهش ابتدا تعدادات ذرات ۵ و ۰/۵ میکرون به صورت تجربی اندازه‌گیری گردید. نتایج حاصل از اندازه‌گیری تعداد ذرات موجود در اتاق پاک در جدول ۱ نشان داده شده است. سپس نتایج اندازه‌گیری تجربی برای اعتبارسنجی و شبیه‌سازی پراکنش ذرات در اتاق پاک مورد استفاده قرار گرفت.

در مورد شبیه‌سازی ذرات ۵ میکرون موجود در اتاق پاک، ابتدا میزان ذرات موجود در اتاق به صورت تجربی اندازه‌گیری گردید. حجم این اتاق پاک برابر با ۴۳ متر مکعب بود و تعداد کل

۱. دستگاه شمارش‌گر ذرات (Particle Counter) مارک CLIMET-USA برای اندازه‌گیری غلظت ذرات
۲. نرم‌افزار CFD برای شبیه‌سازی الگوی جریان و ردیابی پراکنش ذرات در اتاق پاک

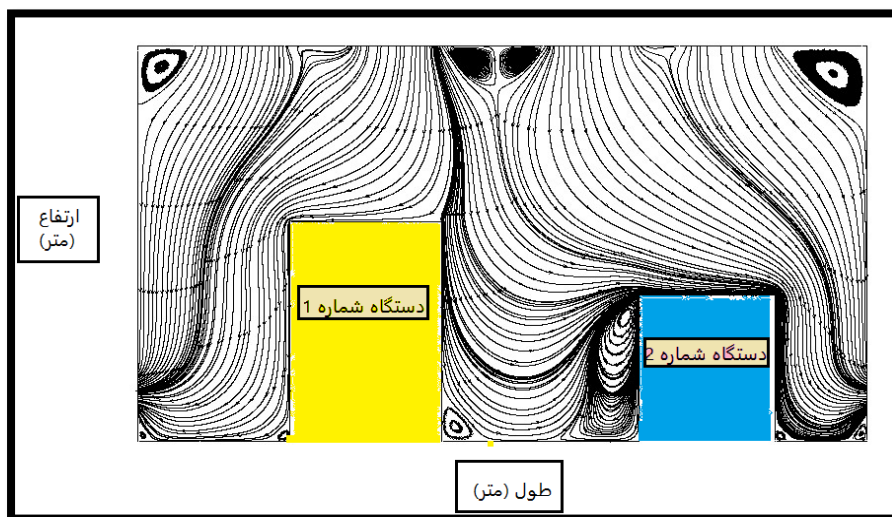
برای تعیین الگوی جریان هوا در اتاق پاک مربوطه، ابتدا با استفاده از تکنیک CFD نرم‌افزار فلوئنت (Fluent) الگوی جریان هوا شبیه‌سازی گردید. به منظور شبیه‌سازی جریان هوا با استفاده از این نرم‌افزار، ابتدا هندسه اتاق پاک به صورت ۲ بعدی در نرم‌افزار Gambit 2.4.6 رسم گردید و تمامی تجهیزات موجود در اتاق پاک به عنوان موانع در نظر گرفته شد. سپس می‌بایست هندسه اتاق پاک به عنوان ورودی به نرم‌افزار فلوئنت انتقال می‌یافت و تحلیل‌های لازم برای نمایش بردارهای جریان در اتاق پاک انجام می‌گردید. پس از شبیه‌سازی الگوی جریان هوا در اتاق پاک با استفاده از نرم‌افزار فلوئنت، با توجه به الگوی جریان هوا به بررسی پراکنش ذرات در اتاق پاک پرداخته شد [۷].

مهم‌ترین آزمونی که برای ارزیابی کیفیت هوا و طبقه‌بندی اتاق‌های پاک انجام می‌شود، شمارش ذرات هوا بر د است. پیش از اینکه بتوان این آزمون را در اتاق پاک انجام داد باید سایر آزمون‌های سرعت و دبی هوای ورودی، اختلاف فشار اتاق‌ها، الگوی جریان هوا در اتاق‌های پاک و بین اتاق‌ها و آزمون نشستی فیلترها توسط استاندارد ISO-۱۴۶۴۴ انجام شده و نتایج قابل قبولی ارائه گردیده باشد تا بتوان آزمون شمارش ذرات را به عنوان آزمون نهایی انجام داد. شایان ذکر است که در پژوهش حاضر اندازه‌گیری غلظت ذرات هوا بر د در شرایط در حال استراحت و مطابق با استاندارد ISO-۱۴۶۴۴ انجام شد [۱۴].

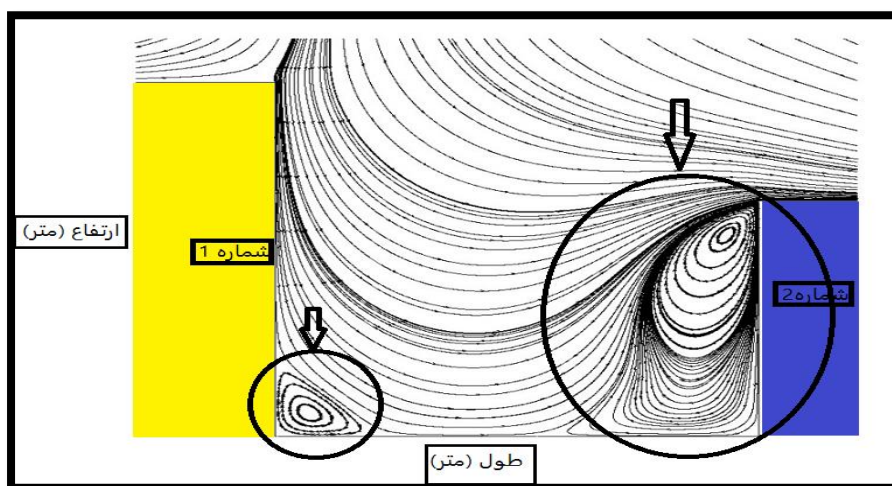
تعیین تعداد نقاط نمونه‌برداری نیز با استفاده از استاندارد ISO-۱۴۶۴۴، از طریق رابطه ۱ محاسبه گردید.

یافته‌ها

با توجه به اینکه یکی از منابع عمده تولید آلودگی در داخل اتاق‌های پاک دستگاه‌ها و تجهیزات است، آن‌ها به عنوان منبع تولید آلودگی در نظر گرفته شدند و ذرات از دستگاه‌های در حال انجام کار آزاد گردید. شکل ۱ خطوط جریان هوا در کل اتاق پاک را نشان می‌دهد. همان‌طور که مشاهده می‌شود در برخی از نقاط موجود در اتاق پاک، جریان گردابه و فضای مرده تشکیل شده است. شکل ۲ الگوی جریان هوا در بین دو دستگاه را نشان می‌دهد. همان‌طور که مشاهده می‌شود، وجود ابزار و تجهیزات موجود در اتاق پاک و نحوه چیدمان آن‌ها می‌تواند در الگوی جریان هوا در

شکل ۱: نمایش خطوط سرعت در کل اتاق پاک

شکل ۲: نمایش خطوط سرعت در بین دستگاه‌ها (کلاس پاکیزگی C)

جدول ۱: نتایج حاصل از اندازه‌گیری شمارش ذرات در اتاق پاک

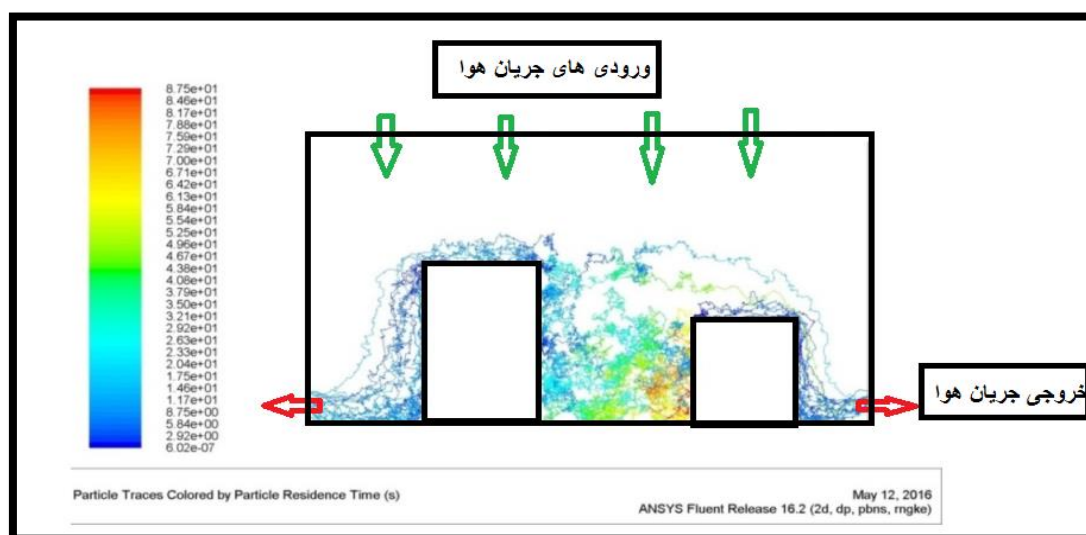
شرایط اندازه‌گیری: At rest						تعداد نقاط نمونه‌برداری ($\sqrt{A}$)	مساحت (متر مربع)	کلاس پاکیزگی	ردیف
تعداد کل ذرات	تعداد ذرات اندازه‌گیری شده (متر مکعب / ذره)	تعداد ذرات استاندارد	تعداد ذرات	تعداد ذرات	تعداد ذرات				
اندازه‌گیری در داخل اتاق پاک	۵ μ	۰/۵ μ	۵ μ	۰/۵ μ	۵ μ				
۲۳۹۹۴	۴۰۰۰	۳۵۲۰۰۰	۲۹۳۰	۵۵۸	۹۳	۷	۴۳	۱۰۰۰۰ (ISO7/C)	۱

پراکنش و پراکندگی ذرات و ردیابی آن‌ها استفاده شد. حجم این اتاق پاک برابر با ۴۳ متر مکعب بود و تعداد کل ذرات در این اتاق معادل ۲۳۹۹۴ ذره محاسبه شد (۵۵۸ ذره در هر متر مکعب). ذکر این نکته ضرورت دارد که به دلیل زیادبودن تعداد ذرات و همچنین افزایش زمان در حل مسئله، ۸۰۰۰ ذره از تعداد کل ذرات انتخاب شد و بررسی گردید.

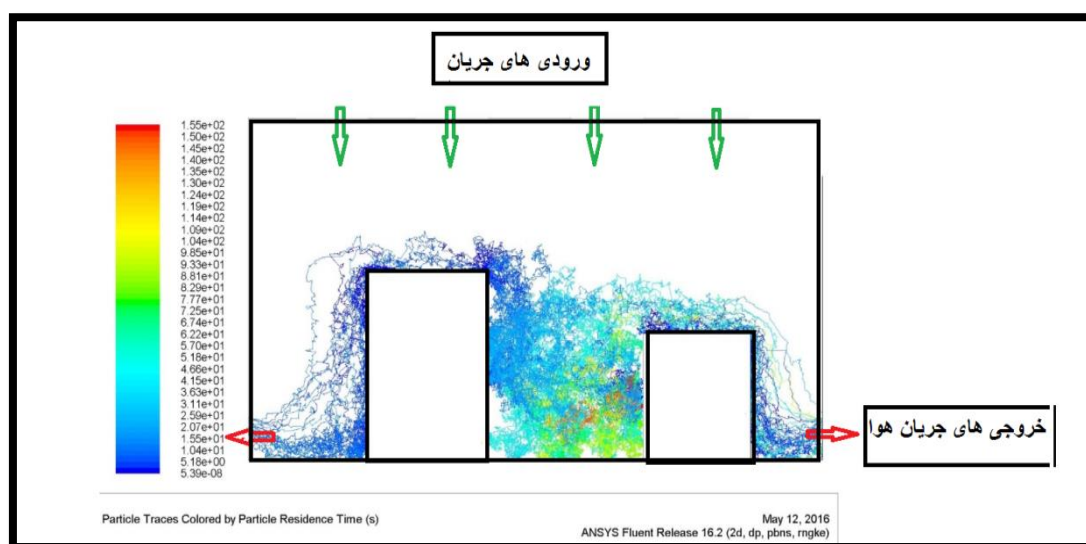
در شکل ۵ پراکنش ذرات ۰/۵ میکرون با توجه به زمان ماند ذرات در اتاق پاک ارائه شده است. همان‌طور که مشاهده می‌شود،

ذرات ۵ میکرون در این اتاق نیز معادل ۴۰۰۰ ذره به دست آمد (متر مکعب / ذره ۹۳). شایان ذکر است که تمامی ذرات برای شبیه‌سازی ذرات موجود در اتاق پاک مورد بررسی قرار گرفتند. شکل‌های ۳ تا ۵ نحوه پراکندگی ذرات و نیز مسیر حرکت آن‌ها در اتاق پاک را نشان می‌دهد.

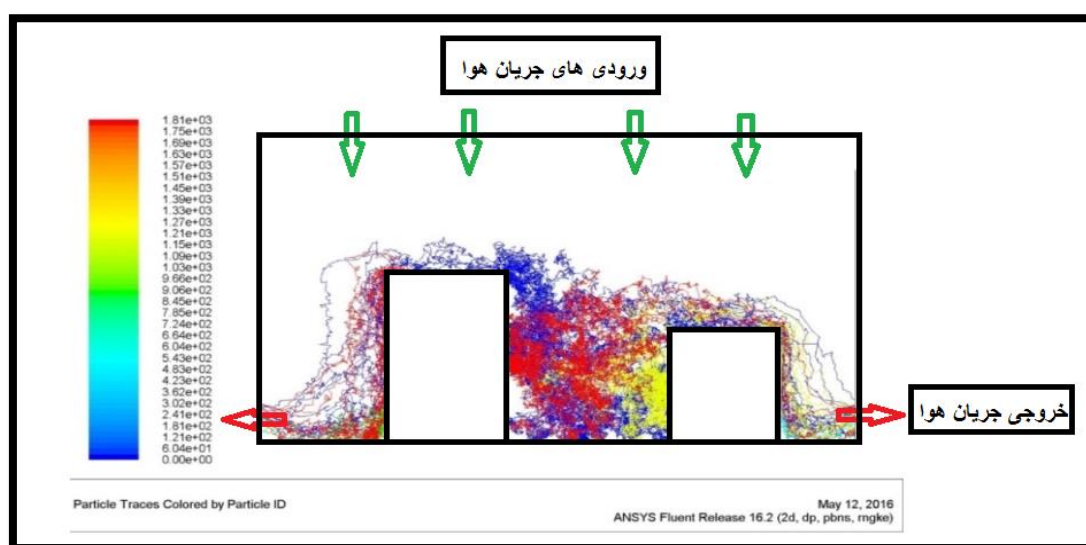
در ارتباط با شبیه‌سازی ذرات ۰/۵ میکرون موجود در اتاق پاک، ابتدا میزان ذرات موجود در اتاق پاک به صورت تجربی اندازه‌گیری گردید. سپس از نتایج تجربی برای شبیه‌سازی

شکل ۳: نمایش پراکنش ذرات در اتاق پاک کلاس پاکیزگی C (۵ میکرون)

شکل ۴: نمایش پراکنش ذرات در اتاق پاک (ذرات ۰/۵ میکرون)

شکل ۵: نمایش زمان ماند ذرات در اتاق پاک (ذرات ۰/۵ میکرون)

جدول ۲: مقایسه راندمان حذف ذرات در اتاق پاک کلاس پاکیزگی C

ذرات ۵ میکرون	ذرات ۰/۵ میکرون	نتایج شبیه سازی ذرات
۴۰۰۰	۸۰۰۰	تعداد کل ذرات رهاسده
۹۴۷	۱۴۶۰	تعداد ذرات به دام افتاده شده (Trap)
۲۴۸	۱۳۹	تعداد ذرات معلق (Suspended)
۲۸۰۵	۶۴۱۰	تعداد ذرات خروجی (Escaped)
۰/۷۰۱	۰/۸۰	راندمان حذف (درصد)

ذرات آزاد شده از سطح بدن می شود؛ از این رو، الگوی جریان هوا همراه با پراکنش آلودگی تولیدی در حین فرایندهای گوناگون می توانند (هر دو با هم) بر نتیجه روند تولید محصول تأثیرگذار باشند. با توجه به نتایج حاصل از شبیه سازی الگوی جریان در شکل های ۱ و ۲ این نکته دریافت می شود که وجود ابزار و تجهیزات، نحوه چیدمان و تعداد آن بر الگوی جریان هوا در اتاق پاک تأثیر می گذارد. علاوه بر این مشاهده می شود که بین تجهیزات مورد استفاده در اتاق پاک، یک فضای مرده یا توربلانت ایجاد شده است که همین فضاها و نقاط در نهایت بر راندمان حذف ذرات تأثیر می گذارند. لازم به ذکر است که یافته های این پژوهش با نتایج مطالعه Kuehn مطابقت داشت. وی در پژوهش خود به این نتیجه دست یافت که غلظت ذرات موجود در اتاق پاک به مقدار بسیار زیادی به الگوی جریان هوای اتاق پاک وابسته می باشد [۱۲].

معیارهای در نظر گرفته شده در مورد بررسی نتایج مربوط به توزیع و مسیر حرکت ذرات در اتاق های پاک مورد مطالعه شامل: تعیین غلظت ذرات در نقاط مختلف اتاق پاک، مسیر حرکت ذرات در اتاق پاک، تعداد ذرات تولید شده در اتاق پاک، تعداد ذرات خارج شده از اتاق پاک از طریق خروجی ها و منبع تولید و ایجاد ذرات در اتاق پاک می باشد. مسیر حرکت ذرات و چگونگی توزیع و پراکنش ذرات در اتاق پاک به طور کامل تابع شکل جریان و الگوی جریان هوا در اتاق پاک است؛ به همین دلیل در قسمت نتایج مربوط به شبیه سازی ذرات در اتاق پاک، ابتدا خطوط جریان یا الگوی جریان در اتاق پاک مشخص گردید و سپس به بررسی پراکنش ذرات در اتاق پاک پرداخته شد.

براساس رابطه و جدول ۲، راندمان حذف ذرات ۰/۵ میکرون (۰/۸۰) بیشتر از ذرات ۵ میکرون (۰/۷۰) است؛ بنابراین برای ذرات کوچک تر می توان این فرض را صحیح دانست که پراکنش و توزیع این ذرات به طور دقیق بر مبنای مسیر جریان هوا حرکت می کنند و نیروی وزن تنها در مورد ذرات با قطر بزرگ تر تأثیرگذار می باشد. در ارتباط با مقایسه نتایج حاصل از شبیه سازی ذرات باید گفت آن قطری از ذرات که می تواند به عنوان مرزی برای اثر دادن اثرات وزن ذرات انتخاب شود، چندان دقیق نمی باشد؛ اما می توان فرض کرد که برای ذرات با قطر کمتر از ۵ میکرون، نیروی وزن به طور کامل قابل صرف نظر کردن است. همان طور که در جدول ۲ نشان داده

زمان ماند ذرات بین دو دستگاه موجود در اتاق پاک افزایش یافته است.

جدول ۲ خلاصه ای از خروجی شبیه سازی پراکنش ذرات در اتاق پاک را نشان می دهد. با توجه به نتایج حاصل از شبیه سازی، میزان راندمان حذف ذرات ۰/۵ میکرون بیشتر از میزان ذرات ۵ میکرون می باشد. لازم به ذکر است که راندمان حذف ذرات در اتاق پاک تابع اندازه ذرات و الگوی جریان هوا در اتاق پاک است و به تعداد و نحوه جانمایی ورودی ها و خروجی های جریان هوا بستگی دارد.

بحث

آنچه در تحلیل جریان هوا در یک اتاق پاک مهم می باشد، نقش شکل جریان و تعیین مقادیر سرعت هوا در نقاط مختلف به عنوان عامل مهم در توزیع ذرات در اتاق پاک است. شکل جریان و مقادیر سرعت هوا در اتاق پاک تحت تأثیر عوامل مختلف تغییر می کند که شدت اثر این عوامل متفاوت خواهد بود. از جمله این عوامل می توان به شرایط هوای ورودی به اتاق پاک از نظر سرعت جریان هوا به لحاظ شکل جریان و شدت توربولانس هوای ورودی و نیز میزان دبی (فلوریت) آن اشاره کرد. ابعاد، اندازه، شکل هندسی، محل استقرار و تعداد ورودی و خروجی های جریان می تواند در الگوی جریان هوا تأثیرگذار باشد. از دیگر عوامل مهم در بررسی الگوی جریان هوا، وجود موانع در اتاق پاک است که می تواند کارمندان، تجهیزات و یا به طور کلی دستگاه های موجود در اتاق پاک باشد [۱۱].

یکی از موضوعات مهم در ارتباط با اتاق های پاک، نحوه انتشار جریان هوا است. نقاطی از فرآیند که دارای تولیدات حساس هستند و نیز محصولاتی که ممکن است با آلودگی و ذرات مواجه باشند به عنوان نقاط بحرانی شناخته می شوند؛ بنابراین به منظور کاهش ریسک آلوده شدن محصولات می بایست در این نقاط، جریان هوای مؤثر و کارآمدی داشته باشیم. همچنین در برخی از اتاق های پاک به دلیل وجود ابزار و تجهیزات در مسیر جریان هوا ممکن است جریان هوا در بین تجهیزات به دام افتاده و تشکیل جریان گردابه ای (Vortex) دهد و در نهایت منجر به تجمع ذرات آلاینده در آن محل گردد؛ بنابراین یکی از مسائل مهم در طراحی اتاق های پاک این است که الگوی جریان هوا باید به صورتی طراحی شود که احتمال تجمع هیچ گونه آلودگی وجود نداشته باشد. از سوی دیگر افزایش فعالیت های فیزیکی منجر به افزایش

هرچه میزان ابزار و تجهیزات در داخل اتاق پاک بیشتر باشد، بر الگوی جریان و میزان راندمان حذف ذرات در اتاق پاک تاثیر می‌گذارد؛ به عبارت دیگر، ابزار و تجهیزات فضای بیشتری را اشغال کرده‌اند که باعث شده است مانعی در برابر عبور ذرات باشند؛ بنابراین با چیدمان صحیح ابزار و تجهیزات می‌توان بسیاری از فضاهای مرده (Dead Space) را در اتاق پاک حذف کرد. در این راستا Yang Chen و همکاران در سال ۲۰۱۰ پژوهشی را با عنوان "تاثیر ترتیب و چیدمان تهویه در حذف ذرات در اتاق صنعتی تمیز با پوشش ابزار مختلف" انجام دادند و گزارش نمودند که نرخ حذف ذرات برای اتاق‌های پاک به‌طور قابل‌توجهی با تجهیزات و مساحت پوشش‌داده‌شده توسط تجهیزات، طراحی تهویه و اندازه ذرات در ارتباط است. نتایج به‌دست‌آمده از پژوهش حاضر با یافته‌های حاصل از پژوهش فوق همخوانی دارد [۱۱].

نتیجه‌گیری

نتایج این پژوهش نشان داد که ذرات ۰/۵ میکرون بیشتر از ذرات ۵ میکرون از الگوی جریان هوا پیروی می‌کنند. در اتاق پاک مورد بررسی میزان ذرات معلق (suspended) ۵ میکرون تقریباً دو برابر ذرات ۰/۵ میکرون بود. افزایش میزان ابزار و تجهیزات در اتاق پاک، اثر نامطلوبی بر الگوی جریان و راندمان حذف ذرات دارد. همچنین چیدمان و محل قرارگیری خروجی جریان هوا بر الگوی جریان هوا در اتاق پاک اثر می‌گذارد و انتخاب الگوی مناسب جریان هوا نیز بیشترین تاثیر را بر پراکنش و پراکندگی ذرات در اتاق پاک دارد. در پایان باید گفت که با شبیه‌سازی الگوی جریان هوا می‌توان نقاط مرده و جریان‌های گردابه‌ای ایجادشده را تشخیص داد و حذف نمود.

تشکر و قدردانی

با تشکر و سپاسگذاری از همکاری شایسته اعضای محترم مرکز تحقیقات بهداشت کار، لازم به ذکر است طرح اصلی این مقاله با کد ۲۶۱۵۷-۱۳۲-۰۲-۰۹ در مرکز تحقیقات بهداشت کار و دانشگاه علوم پزشکی ایران ثبت گردیده و مراحل اجرای آن طی شده است.

REFERENCES

- Cooper CD, Alley FC. Air pollution control: a design approach. Chicago: Waveland Press; 2002.
- McDermott HJ. Air monitoring for toxic exposures. New Jersey: John Wiley & Sons; 2004.
- World Health Organization. Air quality guidelines for Europe. Geneva: World Health Organization; 2000.
- Donovan RP. Particle control for semiconductor manufacturing. New York: Dekker; 1990.
- Whyte W. Cleanroom design. New Jersey: Wiley Online Library; 1999.
- Ramstorp M. Introduction to contamination control and cleanroom technology. New Jersey: John Wiley & Sons; 2008.

شد، راندمان حذف ذرات ۵ میکرون در اتاق پاک مورد بررسی برابر با ۰/۷۰۱ درصد بود و برای ذرات ۰/۵ میکرون معادل ۰/۸۰ درصد محاسبه شد؛ بنابراین راندمان حذف ذرات ۰/۵ میکرون بیشتر از راندمان حذف ذرات ۵ میکرون است که دلیل این امر می‌تواند کوچک‌بودن قطر ذرات باشد که باعث می‌شود از الگوی جریان هوا تبعیت کرده و به سمت خروجی‌های جریان هدایت شوند. دلیل دیگر آن نیز می‌تواند وجود ابزار و دستگاه‌های موجود در اتاق پاک باشد که باعث می‌شود ذرات ۵ بین دو دستگاه به دام بیافتند و نتوانند به راحتی از اتاق پاک خارج شوند. البته باید ذکر کرد که ذرات ۰/۵ میکرون نیز در بین دو دستگاه معلق شده‌اند (۱۳۹ ذره)؛ اما تعداد آن‌ها کمتر از ذرات ۵ میکرون می‌باشد (۲۴۸ ذره)؛ به‌طوری که مطابق با جدول ۲، میزان ذرات معلق (suspended) برای ذرات ۵ میکرون برابر با ۶ درصد و برای ذرات ۰/۵ میکرون برابر با ۲ درصد است. از سوی دیگر خطوط سرعت موجود در شکل‌های ۱ و ۲ که توربلانت و جریان گردابه‌ای ایجادشده بین دو دستگاه را نشان می‌دهد، تاییدی بر این واقعیت می‌باشد. در این زمینه در سال ۲۰۰۵ پژوهشی با عنوان "بررسی عددی در انتشار ذرات در اتاق‌های پاک" توسط Bin Zhao و همکاران انجام شد. نتایج این پژوهش نشان داد که حالت تهویه، محل منبع ذرات و نرخ توزیع هوا می‌تواند توزیع ذرات در اتاق تمیز را تحت تاثیر قرار دهد. نتایج به‌دست‌آمده از پژوهش حاضر با یافته‌های پژوهش فوق همخوانی دارد [۱۷]. همچنین، این نکته دریافت می‌شود که خروجی دیواری دارای قابلیت حذف ۷۰ درصد از ذرات می‌باشد. علاوه‌براین، Tung و همکاران در سال ۲۰۰۲ پژوهشی را با عنوان "ارزیابی عملکرد برای خروجی‌های متعادل‌کننده موضعی و خروجی‌های دیواری اتاق‌های پاک با جریان توربلانت" انجام دادند و گزارش نمودند که اتاق پاک مجهز به خروجی دیواری در فرستادن ذرات به خارج نسبت به اتاق پاک دارای سیستم توزیع‌کننده و خروجی‌های موضعی مؤثرتر می‌باشد. شایان ذکر است که نتایج پژوهش حاضر با نتایج به‌دست‌آمده از پژوهش فوق همسویی دارد [۱۸].

با توجه به شکل‌های ۳ تا ۵ که مربوط به مسیر حرکت ذرات در داخل اتاق پاک است، این نکته دریافت می‌شود که

- Whyte W. Cleanroom technology: fundamentals of design, testing and operation. New Jersey: John Wiley & Sons; 2010.
- Kohli R, Mittal KL. Developments in Surface contamination and cleaning-vol 4: detection, characterization, and analysis of contaminants. Norwich: William Andrew; 2011.
- Wang Y, Malkawi A. Annual hourly CFD simulation: new approach-an efficient scheduling algorithm for fast iteration convergence. Beijing, China: Building Simulation, Tsinghua University Press; 2014.
- Bungartz HJ, Griebel M, Zenger C. Einführung in die computergraphik: grundlagen. geometrische modellierung algorithmen. Braunschweig: Vieweg-Verlag; 1996.
- Tung YC, Hu SC, Xu T, Wang RH. Influence of ventilation

- arrangements on particle removal in industrial cleanrooms with various tool coverage. *Build Simulat.* 2010;**3**(1):3-13. DOI:10.1007/s12273-010-030
12. Kuehn TH. Predicting air flow patterns and particle contamination in clean rooms. *J Aerosol Sci.* 1988; **19**(7):1405-8. DOI:10.1016/0021-8502(88)90185-1
 13. John DA, Numbering CC. Air-distribution design. *Ashrae J.* 2013;**55**(5):84-5.
 14. Zhang Y. Indoor air quality engineering. New York: CRC Press Boca Raton, FL; 2005.
 15. de Expertos CT. Cleanrooms and associated controlled environments-part 1: Classification of air cleanliness. Mayo: International Organization for Standardization; 1999. P. 1-7.
 16. Cleanrooms IS. Cleanrooms and associated controlled environments-part 3: test method. Switzerland: European Standard; 2005.
 17. Zhao B, Wu J. Numerical investigation of particle diffusion in a clean room. *Indoor Built Environ.* 2005;**14**(6): 469-79.
 18. Hu SC, Tung YC. Performance assessment for locally balanced and wall-return turbulent clean rooms by the stochastic particle tracking model. *Int J Architect Sci.* 2002;**3**(4):146-62.